

Remissvar

2025-06-09

Remissvar från Expertrådet för läsning gällande betänkandet *Kunskap för alla – nya läroplaner med fokus på undervisning och lärande. SOU 2025:19.*

1. Förslag avseende förstärkning av området läsning och i synnerhet den tidiga läs- och skrivinläringen

Utredningen föreslår att området läsning ska betonas särskilt i de inledande delarna av läroplanen för att på det viset förstärka läsningens plats i skolan. Utredningen lämnar flera förslag som lyfter fram vikten av den tidiga läs- och skrivinläringen (i skolans första årskurser) med sikte på tidigt utvecklad och automatiserad avkodning, ordigenkänning och läsflyt. Utredningen lämnar också förslag på hur kursplanen i svenska tydligare ska föreskriva att elever tidigt får med sig grundläggande kunskaper såsom fonologisk medvetenhet, bokstavskänedom, avkodningsförmåga och god språkförståelse.

Expertrådet för läsning ställer sig helt bakom dessa förtydliganden. Vi menar att det är hög tid att höja ambitionsnivån när det gäller små barns läsinläring. I enlighet med nedanstående punkt om undervisningsstrategier delar vi dock inte utredningens uppfattning att kursplanen ska tala om för lärare *hur* de ska undervisa. Detta ställningstagande ska inte förväxlas med vårt fulla stöd för att grundläggande förmågor såsom fonologisk medvetenhet, bokstavskänedom, avkodningsförmåga och god språkförståelse, som alla är avgörande för fortsatt läsutveckling, tydliggörs i kursplanen i svenska.

Expertrådet för läsning menar emellertid att det i utredningen saknas en beskrivning av den läsundervisning som måste ta vid när den första avkodningsträningen är klar och ordavkodningsförmåga och läsflyt utvecklats. Om skolan ska vända trenden med sjunkande läsförståelse och minskat intresse för läsning räcker det inte att enbart fokusera på den tidiga läsundervisningen. Ett mycket bredare grepp behöver tas kring frågan där också undervisning för läsförståelse, tolkning och kritisk reflexion i högre årskurser inkluderas. Denna synpunkt utvecklar vi vidare under punkt 3 om undervisningsstrategier. I grunden menar vi att utredningen tagit alltför lätt på frågan om undervisning för de mer avancerade aspekterna av barns och ungas läsutveckling. I avsnittet ”Undervisning för läsförståelse och motivation att läsa” på s. 439 försöker utredningen sammanfatta tidigare kunskap på området, men här saknas mycket relevant tidigare forskning från vilken vetenskapliga belägg för effektiva undervisningssätt skulle kunna lyftas fram. Detta avsnitt i utredningen är alltför kort och förenklande på ett sätt som ger en missvisande bild av det existerande forskningsläget kring frågan om undervisning för såväl läsförståelse som motivation till läsning.

2. Litteraturens plats i svenskämnet – Förslag till kursplanetext fr s. 327 och framåt

Utredningen föreslår en ny struktur för utformningen av kursplaner och ger exempel på hur kursplaner kan se ut enligt den nya föreslagna strukturen. Ett av exemplen gäller svenskämnet. Expertrådet för läsning är i huvudsak positivt till de exempelskrivningar som presenteras, **men vill särskilt yrka på att svenskämnet inte görs om till ett renodlat språkämne utan förblir ett ämne där språk och litteratur även framgent hänger samman och ingår som två ömsesidigt beroende delar av en helhet.**

Expertrådet för läsning är medvetet om att kursplanetexterna i utredningen utgör exempelskrivningar och inte har som ambition att vara heltäckande. Likväl är det anmärkningsvärt att den föreslagna texten Syfte och det efterföljande stycket Ämnets bidrag till skolans mål (s. 327–328 i utredningen) helt utelämnar litteraturen som central del av svenskämnets övergripande syfte. Svenskämnet utgörs, med lång tradition bakåt, av *både* språket och litteraturen. Dessa ska inte ses som två olika delar som det undervisas om separat, utan som två ömsesidigt beroende delmängder av ämnet, två delar som utgör varandras förutsättningar, som inte bör separeras i undervisningen, men som båda förtjänar att lyftas fram och definieras i kursplanen för svenska.

Genom att enbart betona språk och kommunikation som fokus för undervisningen, dvs att elever ska utveckla ”färdigheter att uttrycka sig muntligt och skriftligt i olika sammanhang och för olika syften” (s. 327), lägger utredningen grund för ett svenskämne som utvecklar kommunikativa kompetenser av det slag som bidrar till samhällelig nytta och produktivitet, men som också främjar samhälleligt deltagande. Svenskämnet skrivs fram som ett språkämne, som gör elever kapabla att kommunicera med omgivningen, att de kan ägna sig åt källkritik, kritisk reflexion och kan delta med åsikter i en samhällsdebatt. Men kritisk reflexion och ett meningsfullt deltagande i samhällslivet är inte enbart en fråga om språklig kompetens. Det handlar också om kunskap om och förankring i den kultur man lever i. Genom hela utredningen lägger utredaren stor vikt vid att undervisningen i skolan tidigt lär elever grundläggande läsfärdigheter. På samma sätt betonas att förmedling av fasta kunskaper ska prioriteras. Men utredningen underlåter att lyfta fram att skolan – och specifikt svenskämnet – också ska stå för en förankring i och dialog med den kultur som unga växer upp i och därmed för ett kvalificerat anspråk på att skolan ska vara en bildningsinstitution.

Svenskämnet utgör ett socialt och kulturellt rum där unga människor både möter andras röster och övar och prövar styrkan i sin egen röst. Genom läsande, skrivande och samtal ska de bli deltagare i en offentlighet som vuxit fram historiskt genom en mångfald av kulturella yttranden. Den mångfalden av yttranden måste eleverna få ta del av. De måste få *bli* del av den. Texter från andra tider och kulturella villkor (såväl svenska som internationella) – i synnerhet skönlitterära texter – utgör en resonanslåda för elevernas egna röster. Att utveckla sitt språk är inte enbart fråga om att utveckla en kompetens, eller om att utveckla färdigheter i att tala och skriva. Tvärtom är det intimt förknippat med kulturförståelse, medborgarskap, bildning och identitetsutveckling. Bildning förutsätter att kunna placera sina kunskaper, sina yttranden och sig själv i relation till tid, rum och kultur.

Det oundgängliga bandet mellan språket och litteraturen måste därför lyftas fram redan i inledningen av kursplanen i svenska och det måste genomsyra hela tankegången med ämnet och med kursplanen.

Ett konkret exempel, som är avgörande för en meningsfull litteraturundervisning och som Expertrådet för läsning menar bör understrykas specifikt i svenskämnet kursplan, gäller läsandet av hela litterära verk (romaner, noveller dikter, och dramer). I exempelskrivningen av kursplanen i svenska anges läsning av "långa sammanhängande texter" som ett mål för vad elever ska lära sig (s. 337). Vi uppfattar detta som en positiv indikation på att uthållighet att läsa längre texter kommer att prioriteras, men vi vill jämte detta lyfta fram betydelsen av att elever, oberoende av längd, läser hela sammanhängande verk. För att elever ska kunna förhålla sig till den litterära texten som ett yttrande, och som en röst som beskriver och gestaltar en erfarenhet i tid och rum, måste den ges värde som en helhet. Mål och innehållsbeskrivningar som enbart betonar att elever ska stifta bekantskap med författarskap från Sverige och omvärlden liksom med olika texttyper samt att kunna analysera dessa betonar inte tillräckligt tydligt betydelsen av att de får läsa hela verk. I skolpraktiken ser vi en utbredd läsning av utdrag ur litterära texter, vilket kan ha sina praktiska skäl, men vilket föga sannolikt får elever att engagera sig i litteraturen eller får dem att uppleva läsandet som någonting meningsfullt. Litteraturläsningen i skolan ska därför varken reduceras enbart till språkutveckling eller till en övning i att läsa långa texter. Litteraturen måste också få läsas för sin egen skull. För att den har något att säga oss om vilka vi är. För att låta elever växa in i en identitet som läsare. För att litteraturen lämnar rum åt det tvetydiga och osäkra. För att den estetiska erfarenheten låter elever bli medskapare och möjliggör kritisk reflexion, inlevelse och fantasi på samma gång.

3. Undervisningsstrategier i kursplanen – Förslag till struktur för kursplaner

Utredningen föreslår att kursplanerna ska ge lärarna stöd för undervisningens genomförande genom så kallade undervisningsstrategier. Dessa ska anges för varje stadium, i förekommande fall för varje årskurs. Expertrådet för läsning beaktar i detta remissvar enkom utredningens förslag i relation till svenskämnet och specifikt i relation till undervisningen om läsning.

Utredningen "menar att undervisningsstrategierna behöver vara olika utförliga" (s. 316). Text ska "strategierna formuleras mer ingående ju starkare den vetenskapliga grunden är." (Ibid.) Utredningen menar att det starkaste evidensläget för att vissa metoder fungerar bättre än andra finns i den grundläggande läs- och skrivinläringen på lågstadiet. "Därför", skriver utredningen, "är det rimligt att undervisningsstrategierna är mest detaljerade där (se även kapitel 7)." (Ibid.)

Expertrådet för läsning delar inte utredningens slutsats och rekommenderar att förslaget om undervisningsstrategier som del av kursplanen avvisas. Nedan kommenterar vi först frågan om evidensläget när det gäller metoder för läsundervisning. Därefter ger vi en generell kommentar som gäller tanken att över huvud taget via kursplanen rekommendera undervisningsstrategier till lärare.

Evidens för metoder i läsundervisningen

I kapitel 7 skriver utredningen "Vår uppfattning är att det finns en tydligare vetenskaplig grund inom grundläggande läs- och skrivinläring än för läsning senare under elevernas skolgång." (s. 423) Expertrådet för läsningen instämmer i att det finns fler studier som undersökt framgångsrika metoder för tidig läsinläring och läsundervisning än för den senare läsundervisningen med inriktningen på läsförståelse, tolkning, kritisk analys etc.

Detta är emellertid inte ett tillräckligt gott skäl för att avstå från att utreda den vetenskapliga grunden när det gäller hur den fortsatta läsundervisningen bäst bedrivs och att lägga fram förslag kring detta. Expertrådet för läsning är införstått med att regeringens direktiv till utredningen efterfrågade förslag om hur den tidiga läsinlärningen och läsundervisningen skulle kunna förstärkas. Men om en ny läroplan för svensk skola ska betona läsförmåga, och i slutänden leda till att elever lämnar grundskolan med en mer kvalificerad läsförmåga än vad som är fallet idag, så behöver det omfattande forskningsstöd som också finns när det gäller den fortsatta läsundervisningen (åk 3 och uppåt) sammanställas och användas för att definiera skolans ansvar och undervisningens inriktning.

Utredningen hänvisar flera gånger till den amerikanska forskningssammanställningen National Reading Panel (NRP, 2002) till stöd för att uttala sig om evidensläget när det gäller tidig läs- och skrivinlärning (det som i NRP rubriceras som Alphabetics och Fluency). Faktum är att NRP dessutom sammanställer forskning om undervisning för läsförståelse i årskurserna 3–8. Forskningssammanställningen finner här 203 studier som möter forskarpanelens högt ställda krav på tillförlitligt genomförd och rapporterad forskning. I dessa studier identifieras 16 effektiva procedurer, av vilka det för åtta anses finnas starkt vetenskapligt stöd för att de bidrar till förbättrad läsförståelse. Det handlar framför allt om olika former av förståelsestrategier som elever får lära sig att använda för att övervaka och stärka sin läsförståelseprocess. Utöver NRP finns en lång rad andra forskningssammanställningar som likaledes ger starkt stöd för metoder som utvecklar elevers ordförståelse, läsförståelse, tolkningsförmåga, förmåga att reflektera och föra samman information från olika texter, kritiskt granska texter och så vidare (se t ex Pearson et al., 2020).

Om skolan ska ta utmaningen om sjunkande läsförståelse bland unga på allvar – en utmaning som utredningen beskriver med hänvisning till fallande resultat i internationella undersökningar såsom PIRLS och PISA och vars allvar även en lång rad lärarröster bekräftar – räcker det inte att åtgärda den tidiga läs- och skrivinlärningen. Utredningen hänvisar exempelvis till en undersökning av Skolinspektionen (s. 432) som påtalar systematiska brister i den fortsatta läsundervisningen (åk 4–6). Den typen av resultat har Skolinspektionens granskningar återkommit till flera gånger sedan myndigheten inrättades. Det finns en hel del svensk forskning som pekar i samma riktning och som borde föranleda att utredningen och läroplanen också lyfter detta område som prioriterat.

Expertrådet för läsning är helt enigt i att en strukturerad och tidig läs- och skrivinlärning, som hjälper alla elever till en automatiserad avkodning, är viktig och rådet stödjer utredningens initiativ härvidlag, men menar samtidigt att frågan om den fortsatta läsundervisningen (från årskurs 3–9/10) måste mötas med ett lika starkt initiativ.

Generellt angående undervisningsstrategier

Expertrådet för läsning ställer sig tveksamt till förslaget att kursplanerna ska informera lärare om vilka undervisningsstrategier de ska använda. Detta medför flera problem varav ett rör den skiftande detaljeringsgraden när det gäller olika strategier. Förvisso kan det förefalla som en klok tanke att låta detaljeringsgraden vara högre för strategier som det finns starkare vetenskapligt bevisläge för. Att det finns ett starkt vetenskapligt bevisläge för att en viss undervisningsstrategi är framgångsrik betyder dock inte automatiskt att ämnesinnehållet eller ämnesområdet ifråga är viktigt att undervisa om. Detta är helt enkelt två olika frågor. Att några undervisningsstrategier inom ämnet skrivs fram tydligare än andra, eller att

undervisningsstrategier skrivs fram med högre detaljeringsgrad i några ämnen än i andra, kan medföra otydlighet när det gäller vad skolan ska prioritera. Ju mer detaljerat någonting skrivs fram i ett styrdokument, desto viktigare kommer innehållet ifråga antas vara. Detta gäller i alltifrån urval vid prov, bedömning och betygssättning till skolans inre arbete och utveckling och sådant som har med ansvar, kompetensutveckling och ledning att göra. Det kommer också att påverka läromedel och framtagning av olika former av stödmaterial. Bara för att en undervisningsstrategi bevisats vara effektiv blir inte innehållet i det som undervisas om automatiskt viktigare än annat innehåll. Det finns flera skäl till varför det kan vara svårare att ta fram vetenskapliga bevis för en viss undervisningsstrategis effektivitet än för en annan. Det gör inte målet med undervisningen mindre viktigt.

Ett annat problem med att kursplanerna inkluderar undervisningsstrategier har att göra med själva frågans komplexitet när det gäller vetenskapligt stöd för olika undervisningsstrategier. Utredningen framhåller att det finns ett starkare bevisläge för några undervisningsstrategier, inom några ämnesområden, än inom andra. Tillgången till vetenskapligt stöd är dock föränderlig över tid och värderingen av resultat från redan genomförda vetenskapliga studier förändras successivt inom vetenskapssamhället. Det är en orimlig tanke att en utredning ska kunna sammanställa all relevant evidens för undervisning inom alla skolans ämnesområden (eller för den delen att en kursplanegrupp ska kunna göra det för ett enskilt ämne) för att på så vis kunna fastslå en gång för alla hur lärare ska undervisa. Detta är ett åtagande som snarare ankommer på utbildningssystemet som helhet (genom universitetens forskning och lärarutbildningens kurser, myndigheters forskningssammanställningar, forskningsbaserade kompetensutvecklingsinsatser m.m.). Kursplanernas innehåll framförhandlas i en politisk process, vilket inte medför särskilt goda förutsättningar för att det är den bästa kunskapen om var den mest tillförlitliga vetenskapliga evidensen om undervisningens effektivitet finns som kommer att ingå i slutresultatet.

Expertrådet för läsning menar därför att kursplaner bör precisera vad elever ska kunna, samt eventuellt definiera prioriteringsordning mellan olika kunskapsinnehåll, men *inte* specificera hur lärare ska undervisa.

4. Vikten av daglig läsning i skolan

Utredningen föreslår att skolan ska "prioritera regelbunden läsning" (s. 335) och ge elever "rika möjligheter att läsa" (s. 460). Expertrådet för läsning tycker att detta är en positiv markering, men menar att uttryck som "regelbunden" och "rika möjligheter till" riskerar att bli alltför diffusa och därmed få begränsad inverkan på skolans läspraktiker. Vad som menas med regelbunden läsning kan tolkas på olika vis och Expertrådet för läsning menar att denna tolkningsfrihet för den enskilda skolan eller den enskilda läraren är en del av problematiken i dagens skola där många elever får alltför lite tid för läsning.

Den tid som ägnas åt läsning är i sig är en viktig framgångsfaktor för att elever ska utvecklas till goda läsare med starkt stöd i forskningen. Forskning visar att andelen elever som dagligen ges möjlighet att läsa längre sammanhängande text över tid minskat kraftigt (Vinterek et al., 2022). Huruvida det är rimligt att hävda att elever fortfarande får "regelbunden" möjlighet till läsning är dock en tolkningsfråga. **Expertrådet för läsning menar därför att det bör framgå av läroplanen att elever ska få *daglig* tid för läsning av sammanhängande text.** Denna tid bör avse såväl deltagande i högläsningsaktiviteter i klassen som elevens självständiga läsning. Det innebär också att ansvaret för läsning, och för att elever ska få

dagliga tillfällen att använda text som en naturlig källa till kunskap, inte kan åligga endast svenskämnet. Expertrådet för läsning ser därför positivt på att utredningen (s. 468) lyfter fram att texten som kunskapskälla och som utgångspunkt för meningsfulla läsupplevelser ska ses som någonting centralt också i övriga språkämnen liksom i samhälls- och naturorienterande ämnen. Vi vill understryka vikten av att detta betonas explicit i läroplanens inledande delar så att det blir ett konkret ansvar och åtagande inte bara för lärare i enskilda ämnen utan för varje skola från årskurs ett till tio.

5. Högläsning

Utredningen betonar på flera ställen högläsningens roll i läsundervisningen. Detta framgår exempelvis på s. 335–336 (avseende mellanstadiet) och s. 337 (avseende högstadiet). Expertrådet för läsning ser generellt positivt på att högläsningens roll framhålls och instämmer i att den fyller flera viktiga funktioner i undervisningen, i synnerhet under de första skolåren.

Det är dock viktigt att högläsning inte ersätter elevers tid för självständig läsning, vilket, som påpekas ovan, är centralt för elevers läsutveckling. Idag är högläsning redan en utbredd textpraktik i svenska klassrum. Även i de högre årskurserna högläser lärare många gånger när en text ska behandlas gemensamt i klassen. Många lärare väljer att högläsa, eller låta elever lyssna till inspelade uppläsningar, på bekostnad av att låta elever läsa själva därför att man bedömer att somliga elever annars inte tar sig igenom texten på samma tid som sina kamrater. Detta kan förstås vara rationellt utifrån ett pragmatiskt lektionsperspektiv, men leder i längden till en systematisk nedprioritering av tillfällen för elevers egen träning av längre sammanhängande läsning. Tiden för självständig läsning är lika viktig i högstadiet som under tidigare skolår.

Expertrådet för läsning vill därför understryka vikten av att högläsningens plats i undervisningen, i synnerhet för de lite äldre eleverna, inte överbetonas på ett sådant sätt att det går ut över tiden för elevers självständiga läsning.

I anslutning till begreppet högläsning vill Expertrådet för läsning betona att även elevers högläsning utgör ett viktigt inslag i läsundervisningen. Att få träna sig i att läsa högt för att pröva och öva intonation, rytm och betoning är värdefullt både för utveckling av läsflyt och förståelse. Det ger också läraren viktig information om var eleven befinner sig och vilket stöd som behövs. Att läsa högt i klassrummet och på det sättet framträda med text är dessutom ett sätt för elever att göra sina röster hörda i klassrummet: det är både en form av deltagande i klassrumsoffentligheten och ett deltagande i den muntliga kultur av berättande som all litteratur och läsning växelverkar med.

Expertrådet för läsning
Expertradetforlasning.se